

Юрій ФІГУРНИЙ

*кандидат історичних наук, старший дослідник
старший науковий співробітник відділу етнології та історії України
Науково-дослідного інституту українознавства
Київського національного університету ім. Т. Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6463-0920>
e-mail: ukr.etnolog_fus@ukr.net*

ЕКОНОМІЧНЕ ПИТАННЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ МИКОЛИ МІХНОВСЬКОГО В КОНТЕКСТІ ПОДОЛАННЯ РОСІЙСЬКИХ ІСТОРИЧНИХ МІФІВ

На основі джерельного матеріалу проаналізовано економічне питання у творчій спадщині М. Міхновського в контексті подолання російських історичних міфів. Виявлено, що М. Міхновський переконливо обґрунтував пріоритет загальнонаціональних українських інтересів над вузько класовими та ще з обов'язковим наголосом на відновленні української державності, націоналізації землі, створення фермерства в Україні тощо. Закцентовано увагу на тому, що у програмних документах УНП економічне питання було розроблено на достатньому для того часу рівні. Констатовано, що М. Міхновський мав стратегічне бачення покращення добробуту й економічної захищеності українського трудящого класу. З'ясовано, що економічні ідеї М. Міхновського, зокрема щодо націоналізації землі, створення потужного українського фермерства (середнього класу), достатньо продуктивні та залишаються актуальними.

Зазначено, що для перемоги в російсько-українській війні, подолання політичних, економічних, соціальних, мовних, етнокультурних та інших негараздів треба послідовно і системно спростовувати численні російські історичні міфи, зокрема й інсинуації рашистів про створення української державності В. Леніним, оскільки вона існувала задовго до нього. Доведено, що М. Міхновський на початку ХХ ст. актуалізував українські державотворчі, націєтворчі та етнокультуротворчі процеси, а його праці, особливо «Самостійна Україна», стали дороговказами для українських патріотів-націоналістів у створенні УССД.

Наголошено, що під час російсько-української війни сталий розвиток України, її національної економіки та розвінчування російської історичної міфотворчості – вагомі чинники в перемозі над рашизмом і рашистами, тому ці питання потребують подальшого всебічного наукового опрацювання.

Ключові слова: Україна, українці, Микола Міхновський, «Самостійна Україна», економічне питання, російсько-українська війна, російські історичні міфи.

Вже 11-й рік поспіль триває російсько-українська війна. Якщо впродовж 2014 – початку 2022 р. вона була гібридною і регіональною, то з 24 лютого 2022 р., із почат-

ку повномасштабного вторгнення російських військ на українські терени, ця конвенційна війна стала потужним викликом не лише для Української держави та її громадян, а й усього цивілізованого демократичного світу. Щоб перемогти знавсісного нападника і знищити рашистську імперію, українцям треба напружити та мобілізувати не лише військові, економічні, дипломатичні, фінансові та інші ресурси, а й інтелектуальні. Росія завжди прагнула поглинути Україну, щоби згодом перетворити її на Новоросію, а українців – на росіян, тим самим остаточно вирішивши т. зв. українське питання – цілковито ліквідувати українську державність й політичну націю. Багато українців повелося на цю підступну політику, допомагаючи тим самим нищити українство й українськість, але найвідданіші та тверезо мислячі інтелектуали доклали чимало зусиль, щоб зірвати з імперців машкару і показати їхню справжню україноненавистницьку сутність. Одним із таких звияжців був, є і буде апостол української державності – Микола Міхновський.

Микола Міхновський

Актуальність заявленої проблематики в тому, що, аналізуючи економічне питання у творчій спадщині М. Міхновського, маємо можливість не лише досягнути, яке місце посідали економічні проблеми в тогочасному політичному дискурсі, а й винести повчальні уроки Української національної революції та національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. у розбудові Української самостійної соборної держави (УССД) в умовах політичного, збройного, економічного, інформаційного, інтелектуального протистояння з Росією.

Новизна дослідження полягає у спробі осмислення економічного питання в інтелектуальних напрацюваннях М. Міхновського, насамперед «Самостійній Україні» й у програмних документах Української народної партії (УНП) тощо, для подолання російських історичних міфів.

Від часу смерті М. Міхновського проблема досягнення його життя і звершень цікавили як його сучасників, так і фахових дослідників. Одними з перших розпочали осмислювати його особистість самовидці тієї звияжної доби, зокрема Сергій Шемет (Шемет, 1925), Юрій Коллард (Коллард, 1972; Коллард, 2015); Варфоломій Євтимович (Євтимович, 1936; Євтимович, 1957); Олександр Коваленко (Коваленко, 1939); Віктор Андрієвський (Андрієвський, 1953; Андрієвський, 1974) й Андрій Жук (Жук, 2003).

Оскільки в підрадянській Україні дослідження про «українських буржуазних націоналістів» не вітали, то лише дослідники у вільному світі мали можливість вивчати звияжний чин М. Міхновського. Зокрема, Петро Мірчук (Мірчук, 1960; Мірчук, 1974) й Зиновій Книш (Книш, 1965a; Книш, 1965b; Книш, 1965c; Книш, 1976) доклали чимало зусиль для всебічного аналізу непересічної особистості М. Міхновського. Саме П. Мірчукові належить влучна характеристика його державотворчої діяльності – «Апостол української державності» (Мірчук, 1960). Водночас, як справедливо

зазначив Федір Турченко, використання передусім суб'єктивних спогадів учасників тих героїчних і трагічних подій та недоступність радянських архівосховищ, не дало можливості діаспорним дослідникам усебічно осмислити питання життєдіяльності М. Міхновського (Турченко, 2006, с. 17).

Лише з відновленням української державності в 1991 р., зняттям усіх заборон й обмежень осягнення непересічної особистості та звияжного чину М. Міхновського вийшло на зовсім інший рівень – системний і комплексний.

Окремі аспекти цієї проблематики висвітлювали: Борис Білецький (Білецький, Карпо, 1999), Владислав Верстюк (Верстюк, Осташко, 1998), Валерій Волковинський (Волковинський, 1995), Тетяна Геращенко (Геращенко, 2003), Ігор Гирич (Гирич, 2003), Микола Горелов (Горелов, 1996), Марія Кармазіна (Кармазіна, 1998), Василь Карпо (Білецький, Карпо, 1999), Роман Коваль (Коваль, 2002), Володимир Кривошея (Кривошея, 1996), Іван Курас (Курас, Турченко, Геращенко, 1992а; Курас, Турченко, Геращенко, 1992b), Тетяна Осташко (Верстюк, Осташко, 1998), Ростислав Семків (Семків, 2015), Федір Турченко (Турченко, 2000; Турченко, 2001; Турченко, 2002; Турченко, 2003а; Турченко, 2003b; Турченко, 2006; Турченко, 2008; Турченко, 2013; Турченко, 2023), Олександр Удод (Удод, 2006) та ін.

Незважаючи на значну кількість публікацій, економічні питання у працях М. Міхновського залишаються ще не достатньо опрацьованими, тому й потребують усебічного українознавчого осмислення.

Мета статті – на підставі аналізу творчої спадщини М. Міхновського схарактеризувати становлення економічної тематики в теоретичному дискурсі українського економічного націоналізму. Для її досягнення доцільно вирішити такі завдання: стисло схарактеризувати стан досліджуваної проблеми; розкрити потенціал економічного націоналізму в умовах глобалізації; проаналізувати, яке місце у творчій спадщині М. Міхновського займало економічне питання; з'ясувати важливість вивчення уроків минулого на сучасному етапі українського державо-, націє- та етнокультуротворення для подолання російських історичних міфів.

Тотальне й системне перекручення української історії, фальсифікація та брехня стали головною зброєю російської пропаганди та невід'ємною частиною путінського режиму. Тому аналіз історичних подій, їхнє критичне переосмислення – надзвичайно важливі завдання для українознавців. Розвінчування російських історичних міфів, на яких ґрунтуються претензії Росії до України, що Української держави й українського народу не існує, а українці – частина російського народу, який штучно розділив Володимир Ленін (Владимир Ленин), створивши Українську Соціалістичну Радянську Республіку, при цьому викресливши з історії факт її існування вже в середньовіччі у форматі Київської Русі-України, у ранньомодерну добу – як Козацько-Гетьманської держави й у XX ст. у започаткованих українцями – Українській Народній Республіці, Українській Державі, Західноукраїнській Народній Республіці, Карпатській Україні, сприятиме укріпленню державницьких і національно-визвольних наративів в українській історії, зміцненню національної безпеки та є одним з основних чинників перемоги над російськими загарбниками.

У 2025 р. виповниться 125 років від часу оприлюднення М. Міхновським знакового для українського державо-, націє- та етнокультуротворення твору – «Самостійна Україна». Саме ця вікопомна праця стала маніфестом українського національно-визвольного руху й націоналізму на десятиліття – дороговказом для багатьох

поколінь українських патріотів і, зрештою, посприяла відновленню в 1991 р. Української держави.

На зламі тисячоліть головною тенденцією розвитку людської цивілізації стала глобалізація. Але цей процес всепланетарної економічної, політичної і культурної інтеграції має не лише позитив (сприяє розвитку міжнародного поділу праці, допомагає швидкому і широкому впровадженню інновацій, активізує рух фінансових, виробничих, людських та інших ресурсів тощо), а й негатив (збільшує дистанцію між можливими і бідними країнами, сприяє тотальній уніфікації, етнокультурній асиміляції, засиллю транснаціональних компаній, деградації природного довкілля тощо).

На думку Олександра Сича, хоча глобалізація – це закономірний й об'єктивний результат розвитку технологій усесвітнього взаємозв'язку, її дуже вправно використовують наймогутніші держави світу, щоб підпорядкувати своєму впливу слабкіші та паразитувати на їхніх матеріальних і людських ресурсах. Також, зазначив учений, глобалізація руйнує національні кордони, культурну самобутність та суверенність національних держав, тим самим загрожує і найприроднішій субстанції сучасного світоустрою – нації (Сич, 2017, с. 264).

З цього приводу Богдан Галайко наголосив, що наразі відчувається глобальна криза як економічної моделі, так й інших штучних мультикультуралістичних моделей суспільства ідентичностей, а паралельно панівні фінансово-промислові еліти світу продовжують обороняти цінності глобалізму, окреслюючи національне відродження маніпулятивним терміном «популізм» (Галайко, 2017, с. 59).

Саме націоналізм як ідеологія та дієва політична сила може посприяти й посприяє, зрештою, не лише поступальному розвитку нації, її мови, культури, менталітету, ідентичності тощо, а й становленню та зростанню економічного потенціалу. Саме з цією метою була розроблена, а згодом і реалізована, політична доктрина економічного націоналізму, яка надає першість інтересам певної нації та її державному утворенню в економічній сфері в умовах конкуренції з іншими націями і державами.

Головні засади економічного націоналізму ґрунтуються на таких чинниках: 1) жорсткий внутрішній контроль при формуванні та реалізації економічних тактичних і стратегічних питань; 2) економічна взаємодія держави і капіталу – як національного, так й інтернаціонального – з перевагами для національного товаровиробника; 3) формування і становлення в державі потужного середнього класу, який має стати опорою громадянського суспільства та драйвером позитивних зрушень у політиці, економіці, культурі, освіті, науці тощо; 4) деолігархізація економіки й активне сприяння розвитку малого і середнього бізнесу – надійного підґрунтя національної промисловості; 5) підвищення конкурентоспроможності національної економіки як на внутрішньому, так і на міжнародних ринках; 6) сприяння інвестицій в економіку для національного бізнесу; 7) дотримування при вирішенні макро- і мікрофінансових економічних завдань загальнонаціональних інтересів; 8) зменшення до необхідного мінімуму залежності держави та її економіки від зовнішніх фінансових запозичень; 9) відстеження експортного й імпортного потенціалу, щоб мати вигідний для національної економіки експортно-імпортний торговельний баланс; 10) проведення активної економічної політики протекціонізму й повсякчасний захист національної економіки від негативного впливу глобалізації; 11) творення потужних національних компаній та просування їх на геоекономічний рівень; 12) пропагування економічного націоналізму як вагомої складової національної ідеї.

Економічна політика в теорії та практиці українського націоналізму завжди була в центрі уваги її провідних теоретиків і практиків. Одним із перших, хто почав приділяти увагу економічним проблемам, був видатний український політик, громадський діяч, адвокат, основоположник, ідеолог і практик егалітарного (демократичного) напрямку в українському націоналізмі – М. Міхновський (1873–1924). Він став справжнім апостолом УССД, а в багатьох працях, зокрема «Самостійна Україна» і програмних документах УНП, не лише закрив методологічні основи українського націоналізму, а й намагався вирішити нагальні економічні питання.

Оскільки економічний націоналізм, як напрям державної діяльності в національній економіці остаточно сформувався у першій половині – середині ХХ ст., то період її зародження і становлення (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) можна характеризувати терміном «економічне питання», яке намагалося вирішити в силу своїх можливостей чимало європейських державників та молодих політиків, одним із яких і став М. Міхновський. Виникнення, формування й розвиток економічного націоналізму як певного системного комплексу заходів, орієнтованих на пріоритет національних економічних інтересів, відбувався протягом усього ХХ ст. і, зрештою, привів до створення та реалізації цієї цілісної концепції. Для українців важливо те, що багато зусиль для становлення цього концепту доклав саме М. Міхновський.

У цьому контексті хочу навести слова Ю. Колларда щодо того, що деякі українські «великі борці» за соціалістичні ідеали людства творили підлі й брехливі наклепи на М. Міхновського як на людину «реакційну», що нібито не цікавилася економічними проблемами українського народу, тоді як насправді він активно опрацьовував цю проблематику (Коллард, 2015, с. 118).

Миколу Міхновського виховував батько, сільський священник Іван, у пошані до української минушини, мови, традицій і звичаїв. Закінчивши Прилуцьку гімназію, навчався на юридичному факультеті Київського університету святого Володимира (1891–1895), де спочатку став членом студентської «Громади», а згодом і революційного гуртка «Братства тарасівців» (Андрієвський, 2015, с. 125–126). У січні 1900 р. він брав активну участь у створенні першої української політичної самостійницької організації – Революційної української партії (РУП), організував у Харкові Установчий з'їзд, написав програму РУП, яку видав того ж року окремою книжечкою під назвою «Самостійна Україна» (Коваль, 2002, с. 7).

«Самостійна Україна» – найголовніша праця М. Міхновського. У ній він не лише обґрунтував право українців на відновлення державності, а й запропонував шляхи вирішення національного та економічного питань, які нерозривно поєднані один з одним. «Бо хіба можливий для нашої нації поступ і освіта доти, доки нація не матиме права розпоряджатись собою і доки темрява єсть спосіб держати нашу націю у неволі!? Доки ми не здобудемо собі політичних і державних прав, доти ми не матимемо змогу уладнати стан речей у себе вдома до нашої уподоби, бо інтерес наших господарів єсть цілком супротивний нашим інтересам, бо розплущення очей у рабів єсть небезпечне для панів» (Міхновський, 2015, с. 171–172).

Згодом очільники РУП відмовилися від державницько-націоналістичних гасел «Самостійної України», тому М. Міхновський 1903 р. (за іншими джерелами – на зламі 1901–1902 рр.) створив нову політичну організацію – УНП – із таким кредо: «Самостійна Українська Республіка працюючого люду, всесвітнє визволення поневолених націй і визволення праці від капіталу» (Андрієвський, 2015, с. 135).

У Львові у вересні 1905 р. УНП в часописі «Самостійна Україна» за редакцією й у співавторстві з М. Міхновським оприлюднила «Основний Закон “Самостійної України”, спілки народу українського», де в частині «Територія України» було зазначено: «4. Територія України належить на праві власності всьому народові українському, себто Всеукраїнській Спільці, а не тій або іншій громаді чи землі. 5. Націоналізація землі має бути переведена на підставі правила: від власників-українців земля викупляється, від чужинців відбирається без відшкодування. 6. Ніяка частина національної землі не може нікому належатись на праві приватної власності, за виключенням ґрунтів (під селитьбами та будівлями). 7. Земля зайнята під селитьби (будівлі), як по селах, хуторах, так і по містах, не інакше може бути обернена на національну власність, як через окремий закон. 8. Чужинці не можуть ані мати права приватної власності на землю під селитьбами, ані користуватися національною власністю» (Основний Закон «Самостійної України», 2015, с. 177).

Знаково, що на першій сторінці цього часопису було оприлюднено звернення «До українського народу», автором, чи принаймні співавтором, якого, на мою думку, був М. Міхновський. Зокрема, у ньому зазначено: «Ми йдемо – годі з тим ховатись! – до повстання, до оружного повстання за визволення українського народу з-під економічного та національного рабства. З жалем у серці, з болем душі, але з міцним пересвідченням неминучості і конечності приходимо ми до потреби повстання. Ніхто дурно не зречеться своїх прав, ніхто з панів наших, до якого б народу вони не належали, не схоче признати українцям справедливості їх домагань і бажань, ніхто не віддасть українському народові його землю й його права. Навпаки, всякий захід наш до повернення нам наших прав людини викликає і з боку правительства царського, і з боку московських, польських чи й інших панів найгірші утиски, гострі, часом смертельні кари» (До українського народу, 2015, с. 175–176).

Дещо згодом, у 1906 р., у Чернівцях за редакцією й співавторства М. Міхновського була надрукована «Програма Української Народної Партії». У ній економічне питання займає вагоме місце, воно розроблене на достатньому рівні і навіть можна стверджувати, що М. Міхновський мав стратегічне бачення щодо економічної захищеності українського трудящого класу. Так, із 16 концептів 2 стовідсотково присвячені національній економіці: «Аграрна програма» і «Націоналізація землі». Україна на початку ХХ ст. була переважно аграрною країною, а українці – як наддніпрянці, так і надністрияни – передусім пов'язували своє життя і майбуття зі сільським господарством, тому проблема землі та земельної власності для них була питанням життя і смерті. У цей час відбувалося значне розшарування селянства та його обезземелення. Унаслідок цих деструктивних процесів багато українських селян мігрувало до великих міст, містечок, вугільних копалень, видобувних рудень тощо, де починали зростати й поступово втрачати українську ідентичність і власну самодостатність. Селяни, які залишалися в селах, не витримуючи конкуренції з великими латифундистами-землевласниками, змушені були продавати за безцінь свої невеличкі земельні ділянки і ставали наймитами на колишній власній землі.

У Програмі УНП наголошено: «1. Не поділяємо тих думок, що селянин-хлібороб власник мусить врешті збанкрутуватись, позбутись свого ґрунту, обернутись в сільського пролетаря-наймита, який заробляє собі на життя, роблячи в панських економіях. 2. Не визнаємо, що врешті-решт земля перейде до рук земельних капіталістів, бо нібито тільки вони можуть запровадити усі найновіші машини і способи

оброблювання землі. Підстави наші такі: а) Концентрація земель на Україні, як і скрізь по світу, сталося не од чинників економічної еволюції, а фактом політичного захвату» (Програма, 2015, с. 269).

Враховуючи цей негативний тренд розвитку сільського господарства в Україні – як підросійської, так і підавстрійської, підсиленої її колоніальним становищем, – М. Міхновський із побратимами вважав, що земля має належати не капіталістам, а лише тим, хто на ній важко працює. Тому у Програмі УНП наголошено: «1. Усіх сільських робітників-рільників наділити землею. 2. Хліборобам-власникам, що не можуть прожити із своїх земельних ґрунтів, дорізати землі з земельного фонду. 3. Фонд земельний складають на Україні землі казенні, удільні, монастирські, поміщицькі. Цей земельний фонд колись належав українському народу на правах власності, і його силою одібрано. Натурально, під час всеукраїнської революції уся ця земля буде конфіскована і повернута без відшкодування її давнім правовим власникам. Але ж до того часу УНП вимагатиме: 1. Закони, які сприяють переходу земель на Україні в селянські руки. 2. Закони про викуп на вигідних для селян умовах, примусовий для дідичів і добровільний для селян» (Програма, 2015, с. 270–271).

Микола Міхновський з одnodумцями вже тоді зрозумів, що лише самодостатній український селянин-фермер перетворить сільське господарство на міцний фундамент національної економіки, а згуртоване фермерство стане хребтом (сучасною мовою – середнім класом) української нації та активно сприятиме її розвою: «Перехід від капіталістичного господарства до орендного фермерства нам тим корисний, що тоді кожному найтемнішому чоловіку стане ясно як вдень, що клас земельної аристократії, що живе з оренди – єсть клас суспільних паразитів, клас шкідливих трутнів, який усунутий для громадського добра повинно, аби оберегти суспільство од морального розкладу. Українці-хлібороби мусять зорганізуватись у Всеукраїнський союз хліборобів, аби оборонити свої національні права і класові інтереси» (Програма, 2015, с. 271).

Для остаточного вирішення аграрного питання в Україні потрібно було робити кардинальні кроки. І найголовніше, що М. Міхновський з одnodумцями мали дієвий задум: «Націоналізувати землю – значить зробити її власністю тієї нації чи народу, що цю землю оселяє, тільки власністю не окремих одиниць, а власністю усієї нації. Кожний член нації, що заробляє з землі, бере її тільки до уживання. Націоналізувати землю на Україні – значить зробити її національною власністю українського народу, кожний член української нації, що живе з землі, бере землю до уживання, скільки може обробити її власноручно без наймита» (Програма, 2015, с. 271–272).

Все геніальне – просте. Перетворення землі не лише на національне надбання, а й на дієздатний економічний чинник, давало можливість творення потужної економіки (з високорозвиненим аграрним, переробним, промисловим та іншими кластерами), яка сприяла становленню і розбудові УССД та сталому розвитку її громадян. Це і є справжній та дієвий економічний націоналізм.

Перша світова війна зруйнувала багато імперій, зокрема й Австро-Угорську та Російську, а український народ отримав шанс відновити свою державність. Микола Міхновський взяв активну участь в Українській революції й національно-визвольних змаганнях 1917–1921 рр. На жаль, під час тих доленосних для України й українців подій він не зміг очолити цей потужний революційний здвиг, а його прогресивні національно-державницькі ідеї, як-от створення національного війська, націоналізація

всіх сільськогосподарських земельних угідь тощо, залишилися лише на папері. Російські більшовики, пообіцявши «землю – селянам», «заводи і фабрики – робітникам», «мир – солдатам», здобули значну підтримку працюючого люду по всій колишній Російській імперії, а українські соціалісти всіх гатунків та консерватори не змогли адекватно вирішити нагальні економічні питання, особливо земельне, і прогнозовано програли північно-східним займам.

Відтоді минуло понад 100 років. Україна на початку XXI ст. укотре стала об'єктом агресії Росії. Ми переконані, що перемога в цій війні буде за Українською державою, але для її здобуття нація потребує як надійної боездатної армії, так і потужної національної економіки. Саме економічний націоналізм допоможе українцям перемогти нападника та перетворити Україну на заможну й інноваційну державу, могутнього європейського зубра. Для вирішення цього нагального питання треба добре вивчити уроки минулого та використати їх на сучасному етапі українського державо-, націє- та етнокультуротворення. Також для перемоги в російсько-українській війні і подолання політичних, економічних, соціальних, мовних, етнокультурних та інших негараздів треба послідовно й системно спростовувати численні російські історичні міфи.

Отже, аналіз програмних документів УНП, підготовлених за редакцією та у співавторстві М. Міхновського, дав змогу виокремити економічне питання у його творчій спадщині. Микола Міхновський переконливо обґрунтував пріоритет загальнонаціональних українських інтересів над вузьокласовими та ще з обов'язковим наголосом на відновленні української державності, націоналізації землі й створенні фермерства в Україні тощо. Його економічні ідеї, зокрема щодо націоналізації землі, створення потужного українського фермерства (середнього класу) – достатньо продуктивні і перебувають на часі. Загалом, у програмних документах УНП економічне питання було розроблено на достатньому рівні і навіть можна стверджувати, що М. Міхновський мав стратегічне бачення покращення добробуту й економічної захищеності українського трудящого класу. Під час російсько-української війни сталий розвиток України, її національної економіки та розвінчування російської історичної міфотворчості є вагомими чинниками в перемозі над рашизмом і рашистами, тому ці питання потребують подальшого всебічного наукового опрацювання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Андрієвський, В. (1953). М. Міхновський – передвісник українського націоналізму. *Календар-альманах «Відродження» на 1954 рік*. [б. м.], 131–135.

Андрієвський, В. (1974). Микола Міхновський (Нарис суспільно-політичної біографії). *Визвольний шлях*, 6. Київ, 588–617.

Андрієвський, В. (2015). Микола Міхновський (Нарис суспільно-політичної біографії). В *М. Міхновський, Суспільно-політичні твори*. Київ, 124–153.

Білецький, Б. Ф., Карпо, В. Л. (1999). Микола Іванович Міхновський (До 75-річчя від дня загибелі). *Питання історії України: збірник наукових статей*, 3. Чернівці, 96–107.

Верстюк, В., Осташко, Т. (1998). Міхновський Микола Іванович. В *В. Верстюк, Т. Осташко, Діячі Центральної Ради. Біографічний довідник*. Київ, 131–133.

Волковинський, В. (1995). Микола Міхновський. В *В. Замлинський (кер. авт. кол.), Історія України в особах: XIX–XX ст.* Київ, 261–266.

Галайко, Б. М. (2017). *Підстави сучасного українського соціал-націоналізму. Соціальна політика в теорії і практиці українського націоналізму: історія і сьогодення: матеріали VII Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 75-й річниці УПА (Івано-Франківськ, 19–20 травня 2017 р.)*. Івано-Франківськ, 54–60.

Геращенко, Т. (2003). Микола Міхновський у спогадах і оцінках його сучасників. *Молода нація*, 2(27), 13–32.

Гирич, І. (2003). Листування Зиновія Книша з Андрієм Жуком з приводу книжки про Миколу Міхновського. *Молода нація*, 2(27), 170–225.

Горелов, М. (1996). Перший український державник. В М. Горелов, *Передвісники незалежної України. Історичні розвідки*. Київ, 14–58.

До українського народу. (2015). В М. Міхновський, *Суспільно-політичні твори*. Київ, 175–176.

Євтимович, Є. (1936). Микола Міхновський – творець українського націоналізму. *Календар «Батьківщини» на 1937 рік*. Львів, 22–34.

Євтимович, Є. (1957, 21 квітня). Поручик Микола Міхновський (Творець новітнього українського війська). *Гомін України*.

Жук, А. (2003). Писання Миколи Міхновського. *Молода нація*, 2(27), 40–44.

Кармазіна, М. (1998). Світ ідей Миколи Міхновського. *Нова політика*, 6, 39–44.

Книш, З. (1965а). Конституція України в проекті Української народної партії. В З. Книш, *Так перо пише...: Вибрані статті*. Торонто, 73–107.

Книш, З. (1965b). Микола Міхновський і вибори до Четвертої Думи. В З. Книш, *Так перо пише...: Вибрані статті*. Торонто, 108–126.

Книш, З. (1965с). Військова діяльність Миколи Міхновського. В З. Книш, *Так перо пише...: Вибрані статті*. Торонто, 127–143.

Книш, З. (1976). Деякі думки Миколи Міхновського про націоналізм. *Самостійна Україна*, 3–4, 35–39.

Коваленко, О. (1939). На межі двох віків. *З минулого*, 2. Варшава.

Коваль, Р. (2002). Герой, що не зміг врятувати Батьківщину. В М. І. Міхновський, *Самостійна Україна*. Київ, 5–26.

Коллард, Ю. (1972). *Спогади юнацьких років*. Торонто.

Коллард, Ю. (2015). Передмова до книжки-промови М. Міхновського «Самостійна Україна». В М. Міхновський, *Суспільно-політичні твори*. Київ, 113–123.

Кривошея, В. (1996). Родовід Міхновських. В М. Дмитрієнко (ред.-уклад.), *Українська генеалогія: теорія, методологія. Історія та практика: матеріали I генеалогічних читань пам'яті Вадима Модзалевського*. Київ, 144–149.

Курас, І. Ф., Турченко, Ф. Г., Геращенко, Т. С. (1992). М. І. Міхновський: постать на тлі епохи. *Український історичний журнал*, 9, 76–91.

Курас, І. Ф., Турченко, Ф. Г., Геращенко, Т. С. (1992). М. І. Міхновський: постать на тлі епохи. *Український історичний журнал*, 11, 63–79.

Мірчук, П. (1960). *Микола Міхновський: апостол української державности*. Філадельфія.

Мірчук, П. (1974). У 50-річчя від смерті М. Міхновського. *Авангард: журнал української молоді*, 2/3(118/119), 98–100.

Міхновський, М. І. (2015). Самостійна Україна. В М. Міхновський, *Суспільно-політичні твори*. Київ, 165–164.

Основний Закон «Самостійної України», Спілки народу українського (Проект, утворений групою членів Української Народної Партії). (2015). В М. Міхновський, *Суспільно-політичні твори*. Київ, 177–184.

Програма Української Народної Партії. (2015). В М. Міхновський, *Суспільно-політичні твори*. Київ, 263–290.

Сич, О. М. (2017). Соціально-консервативний націоналізм: фактори становлення. Соціальна політика в теорії й практиці. В О. М. Сич (наук. ред.), *Соціальна політика в теорії і практиці українського націоналізму: історія і сьогодення: матеріали VII Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 75-й річниці УПА (Івано-Франківськ, 19–20 травня 2017 р.)*. Івано-Франківськ, 257–270.

Семків, Р. (2015). Архітектор демократичної нації. В М. Міхновський, *Суспільно-політичні твори*. Київ, 5–7.

Турченко, Ф. Г. (2000). Микола Міхновський: дитинство та юність. *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*, 9. Запоріжжя, 36–54.

Турченко, Ф. Г. (2001). Микола Міхновський: студентські роки (Фрагмент біографії). *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*, 10. Запоріжжя, 72–91.

Турченко, Ф. Г. (2002). Останні роки у Києві (Фрагмент з біографії Микола Міхновського). *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*, 14. Запоріжжя, 45–66.

Турченко, Ф. Г. (2003а). «Харківський проект» Миколи Міхновського. *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*, 15. Запоріжжя, 7–34.

Турченко, Ф. (2003b). Микола Міхновський: становлення світогляду. *Молода нація*, 2(27), 59–125.

Турченко, Ф. (2006). *Микола Міхновський: життя і слово*. Київ.

Турченко, Ф. Г. (2008). П. Скоропадський і М. Міхновський 1918 р.: дві моделі державного будівництва. *Український історичний журнал*, 4, 48–59.

Турченко, Ф. Г. (2013). Михайло Грушевський vs. Микола Міхновський (дискусія сучасників: погляд через сторіччя). *Український історичний журнал*, 2, 74–94.

Турченко, Ф. (2023). Микола Міхновський: уроки для нащадків. *Український історичний журнал*, 4(571), 85–97.

Удод, О. (2006). Читайте цю книгу: вона навчить розуміти українську історію. В Ф. Турченко, *Микола Міхновський: життя і слово*. Київ, 5–8.

Шемет, С. (1925). Микола Міхновський: (Посмертна згадка). В Липинський, В. (гол. ред.). *Хліборобська Україна* (Кн. 5: 1924–1925). Відень, 3–30.

REFERENCES

Andriievskiy, V. (1953). M. Mikhnovskiy – peredvisnyk ukrainskoho natsionalizmu. *Kalendar-almanakh «Vidrozhennia» na 1954 rik*. [n. p.], 131–135 (in Ukrainian).

Andriievskiy, V. (1974). Mykola Mikhnovskiy (Narys suspilno-politychnoi biohrafii). *Izvolnyi shliakh*, 6. Kyiv, 588–617 (in Ukrainian).

Andriievskiy, V. (2015). Mykola Mikhnovskiy (Narys suspilno-politychnoi biohrafii). In M. Mikhnovskiy, *Suspilno-politychni tvory*. Kyiv, 124–153 (in Ukrainian).

Biletskyi, B. F., & Karpo, V. L. (1999). Mykola Ivanovych Mikhnovskiy (Do 75-richchia vid dnia zahybeli). *Pytannia istorii Ukrainy: Zbirnyk naukovykh statei*, 3. Chernivtsi, 96–107 (in Ukrainian).

Verstiuk, V., & Ostashko, T. (1998). Mikhnovskyi Mykola Ivanovych. In V. Verstiuk, & T. Ostashko, *Diiachi Tsentralnoi Rady. Biohrafichnyi dovidnyk*. Kyiv, 131–133 (in Ukrainian).

Volkovynskyi, V. (1995). Mykola Mikhnovskyi. In V. Zamlynskyi (Head of the CT), *Istoriia Ukrainy v osobakh: XIX–XX st.* Kyiv, 261–266 (in Ukrainian).

Halaiko, B. M. (2017). *Pidstavy suchasnoho ukrainskoho sotsial-natsionalizmu. Sotsialna polityka v teorii i praktytsi ukrainskoho natsionalizmu: istoriia i sohodennia: materialy VII Vseukrainskoi naukovoï konferentsii, prysviachenoï 75-i richnytsi UPA (Ivano-Frankivsk, 19–20 travnia 2017 r.)*. Ivano-Frankivsk, 54–60 (in Ukrainian).

Herashchenko, T. (2003). Mykola Mikhnovskyi u spohadakh i otsinkakh yoho suchasnykiv. *Moloda natsiia*, 2(27), 13–32 (in Ukrainian).

Hyrych, I. (2003). Lystuvannia Zynoviia Knysha z Andriiem Zhukom z pryvodu knyzhky pro Mykolu Mikhnovskoho. *Moloda natsiia*, 2(27), 170–225 (in Ukrainian).

Horielov, M. (1996). Pershyi ukrainskyi derzhavnyk. In M. Horielov, *Peredvisnyky nezalezhnoi Ukrainy. Istorychni rozvidky*. Kyiv, 14–58 (in Ukrainian).

Do ukrainskoho narodu. (2015). In M. Mikhnovskyi, *Suspilno-politychni tvory*. Kyiv, 175–176 (in Ukrainian).

Yevtymovych, Ye. (1936). *Mykola Mikhnovskyi – tvorets ukrainskoho natsionalizmu. Kalendar «Batkivshchyny» na 1937 rik*. Lviv, 22–34 (in Ukrainian).

Yevtymovych, Ye. (1957, Kviten 21). Poruchy Mykola Mikhnovskyi (Tvorets novitnoho ukrainskoho viiska). *Homin Ukrainy* (in Ukrainian).

Zhuk, A. (2003). Pysannia Mykoly Mikhnovskoho. *Moloda natsiia*, 2(27), 40–44 (in Ukrainian).

Karmazina, M. (1998). Svit idei Mykoly Mikhnovskoho. *Nova polityka*, 6, 39–44 (in Ukrainian).

Knysh, Z. (1965a). Konstytutsiia Ukrainy v proekti Ukrainskoi narodnoi partii. In Z. Knysh, *Tak pero pyshe...: Vybranni statii*. Toronto, 73–107 (in Ukrainian).

Knysh, Z. (1965b). Mykola Mikhnovskyi i vybory do Chetvertoi Dumy. In Z. Knysh, *Tak pero pyshe...: Vybranni statii*. Toronto, 108–126 (in Ukrainian).

Knysh, Z. (1965c). Viiskova diialnist Mykoly Mikhnovskoho. V Z. Knysh, *Tak pero pyshe...: Vybranni statii*. Toronto, 127–143 (in Ukrainian).

Knysh, Z. (1976). Deiaki dumky Mykoly Mikhnovskoho pro natsionalizm. *Samostiina Ukraina*, 3–4, 35–39 (in Ukrainian).

Kovalenko, O. (1939). Na mezhi dvokh vikiv. *Z mynuloho*, 2. Varshava (in Ukrainian).

Koval, R. (2002). Heroi, shcho ne zmih vriatuvaty Batkivshchynu. In M. I. Mikhnovskyi, *Samostiina Ukraina*. Kyiv, 5–26 (in Ukrainian).

Kollard, Yu. (1972). *Spohady yunatskykh rokiv*. Toronto (in Ukrainian).

Kollard, Yu. (2015). *Peredmov a do knyzhky-promovy M. Mikhnovskoho «Samostiina Ukraina*. In M. Mikhnovskyi, *Suspilno-politychni tvory*. Kyiv, 113–123 (in Ukrainian).

Kryvosheia, V. (1996). Rodovid Mikhnovskykh. V M. Dmytriienko (Ed.-Comp.), *Ukrainska henealohiia: teoriia, metodolohiia. Istoriia ta praktyka: materialy I henealohichnykh chytan pamiati Vadyma Modzalevskoho*. Kyiv, 144–149 (in Ukrainian).

Kuras, I. F., Turchenko, F. H., & Herashchenko, T. S. (1992). M. I. Mikhnovskyi: postat na tli epokhy. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 9, 76–91 (in Ukrainian).

Kuras, I. F., Turchenko, F. H., & Herashchenko, T. S. (1992). M. I. Mikhnovskyi: postat na tli epokhy. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 11, 63–79 (in Ukrainian).

Mirchuk, P. (1960). *Mykola Mikhnovskiy: apostol ukrainskoi derzhavnosti*. Filadelfia (in Ukrainian).

Mirchuk, P. (1974). U 50-richehia vid smerty M. Mikhnovskoho. *Avanhard: zhurnal ukrainskoi molodi*, 2/3(118/119), 98–100 (in Ukrainian).

Mikhnovskiy, M. I. (2015). Samostiina Ukraina. In *M. Mikhnovskiy, Suspilno-politychni tvory*. Kyiv, 165–164 (in Ukrainian).

Osnovnyi Zakon «Samostiinoi Ukrainy», Spilky narodu ukrainskoho (Proekt, utvorenyi hrupoiu chleniv Ukrainkoi Narodnoi Partii). (2015). In *M. Mikhnovskiy, Suspilno-politychni tvory*. Kyiv, 177–184 (in Ukrainian).

Prohrama Ukrainkoi Narodnoi Partii. (2015). In *M. Mikhnovskiy, Suspilno-politychni tvory*. Kyiv, 263–290 (in Ukrainian).

Sych, O. M. (2017). Sotsialno-konservatyvnyi natsionalizm: faktory stanovlennia. Sotsialna polityka v teorii y praktytsi. In O. M. Sych (Ed.), *Sotsialna polityka v teorii i praktytsi ukrainskoho natsionalizmu: istoriia i sohodennia: materialy VII Vseukrainskoi naukovoï konferentsii, prysviachenoï 75-i richnytsi UPA (Ivano-Frankivsk, 19–20 travnia 2017 r.)*. Ivano-Frankivsk, 257–270 (in Ukrainian).

Semkiv, R. (2015). Arkhitekto demokratchnoï natsii. In *M. Mikhnovskiy, Suspilno-politychni tvory*. Kyiv, 5–7 (in Ukrainian).

Turchenko, F. H. (2000). Mykola Mikhnovskiy: dytynstvo ta yunist. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho derzhavnoho universytetu*, 9. Zaporizhzhia, 36–54 (in Ukrainian).

Turchenko, F. H. (2001). Mykola Mikhnovskiy: studentski roky (Frahment biohrafii). *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho derzhavnoho universytetu*, 10. Zaporizhzhia, 72–91 (in Ukrainian).

Turchenko, F. H. (2002). Ostanni roky u Kyievi (Frahment z biohrafii Mykola Mikhnovskoho). *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho derzhavnoho universytetu*, 14. Zaporizhzhia, 45–66 (in Ukrainian).

Turchenko, F. H. (2003a). «Kharkivskiy proekt» Mykoly Mikhnovskoho. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho derzhavnoho universytetu*, 15. Zaporizhzhia, 7–34 (in Ukrainian).

Turchenko, F. (2003b). Mykola Mikhnovskiy: stanovlennia svitohliadu. *Moloda natsiia*, 2(27), 59–125 (in Ukrainian).

Turchenko, F. (2006). *Mykola Mikhnovskiy: zhyttia i slovo*. Kyiv (in Ukrainian).

Turchenko, F. H. (2008). P. Skoropadskiy i M. Mikhnovskiy 1918 r.: dvi modeli derzhavnoho budivnytstva. *Ukrainskyy istorychnyy zhurnal*, 4, 48–59 (in Ukrainian).

Turchenko, F. H. (2013). Mykhailo Hrushevskiy vs. Mykola Mikhnovskiy (dyskusiia suchasnykiv: pohliad cherez storichchia). *Ukrainskyy istorychnyy zhurnal*, 2, 74–94 (in Ukrainian).

Turchenko, F. (2023). Mykola Mikhnovskiy: uroky dlia nashchadkiv. *Ukrainskyy istorychnyy zhurnal*, 4(571), 85–97 (in Ukrainian).

Udod, O. (2006). Chytaite tsiu knyhu: vona navchyt rozumity ukrainsku istoriiu. In *F. Turchenko, Mykola Mikhnovskiy: zhyttia i slovo*. Kyiv, 5–8 (in Ukrainian).

Shemet, S. (1925). Mykola Mikhnovskiy: (Posmertna zghadka). In V. Lypynskiy (Ed.), *Khliborobska Ukraina* (Kn. 5: 1924–1925). Viden, 3–30 (in Ukrainian).

Yuriy FIHURNYI*PhD (History), Senior Researcher Fellow**Senior Researcher Fellow of the Department of Ethnology and History of Ukraine**Research Institute of Ukrainian Studies**T. Shevchenko National University of Kyiv**ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6463-0920>**e-mail: ukr.etnolog_fus@ukr.net*

THE ECONOMIC ISSUE IN THE CREATIVE HERITAGE OF MYKOLA MIKHNOVSKY IN THE CONTEXT OF OVERCOMING RUSSIAN HISTORICAL MYTHS

Based on the source material, the economic issue in the creative heritage of M. Mikhnovsky is analyzed in the context of overcoming Russian historical myths. The author found that M. Mikhnovsky convincingly substantiated the priority of national Ukrainian interests over narrow class interests, with an obligatory emphasis on the restoration of Ukrainian statehood, nationalization of land, creation of farming in Ukraine, etc. Attention is focused on the fact that in the UPP program documents the economic issue was developed at a sufficient level for that time. It is stated that M. Mikhnovsky had a strategic vision of improving the welfare and economic security of the Ukrainian working class. M. Mikhnovsky's economic ideas, in particular regarding the nationalization of land and the creation of a powerful Ukrainian farming community (middle class), are quite productive and remain relevant.

The article emphasized that in order to win the Russian-Ukrainian war and overcome political, economic, social, linguistic, ethnocultural and other difficulties, it is necessary to consistently and systematically refute numerous Russian historical myths, including the insinuations of rascysts about the creation of Ukrainian statehood by V. Lenin, since it existed long before him. It is proven that M. Mikhnovsky at the beginning of the 20th century actualized Ukrainian state-building, nation-building and ethno-cultural processes, and his works, especially «Independent Ukraine», became guiding signs for Ukrainian patriots-nationalists in the creation of the UICS.

The author emphasized that during the Russian-Ukrainian war, the sustainable development of Ukraine, its national economy, and the debunking of Russian historical mythmaking were significant factors in the victory over rascysm and rascysts, therefore these issues require further comprehensive scientific study.

Key words: Ukraine, Ukrainians, Mykola Mikhnovsky, «Independent Ukraine», economic issue, Russian-Ukrainian war, Russian historical myths.